

Sigaeva L. Ye.

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor,

*Head of the Department of Management of State Institution of Higher Learning
«Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University of Pereyaslav-Khmelnytsky»*

YOUNG PEOPLE'S MORAL VALUES FORMATION

Introduction. *The important question on building moral values formation of an adult is highlighted in the paper. According to the author, the education is considered to be the most influential component regarding this issue. The modern strategic doctrines of the most countries-leaders of the world are grounded on the principles of developing the human potential. The role of education is constantly increasing and becoming dominant in all areas of public life.*

The crisis in the consciousness of modern young people, the transformations that take place in the system of moral values and guidelines, the growth of criminal activity and various forms of destructive behavior are all evidence of the need for consistent state education policy.

The moral development of young people in the classroom is carried out through the program content, didactic materials and well-structured lessons. However, the personality of a teacher has the greatest impact on the students' moral development in the learning process. The students should be bearers of spiritual values to be able to trust a teacher.

Results. *According to the author, the education system should prepare people for taking responsible decisions and anticipating the consequences both for their own life and for the society as a whole. In the context of reforming higher education, it is important to prepare students for the realities of life, which means revising and updating the educational plans and programs with the humanistic attitude towards students and their personality development to become dominating.*

Conclusion. *Thus, it is stated that a personality development with its inner world is impossible without moral consciousness and humanism of each individual. The problem of moral values is a matter for the entire society. And the entire society should be involved in solving this problem as far as it concerns our future.*

Key words: *spirituality; development; spiritual values; education; higher education; moral values, moral education; competence.*

*Одержано редакцією 02.02.2018 р.
Прийнято до публікації 09.02.2018 р.*

УДК 37.013.2(477.83/.86)(092):373.091.5

Смеречак Л. І.,

*к. п. н., доцент кафедри
соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна*

Зубрицький І. Я.,

*ст. викладач кафедри
соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна*

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ У ПОГЛЯДАХ П. БУДЗА

У статті висвітлено погляди галицького педагога П. Будза на зміст, способи формування дисциплінованості учнів з урахуванням особливостей тогочасної системи виховання; виокремлено способи оптимізації процесу виховання учнів у школі з метою підвищення рівня дисциплінованості школярів.

Акцентовано увагу на тому, що найціннішою рисою характеру є дисципліна, на яку спирається усе «життєве діяння вихованої людини».

Наголошено, що дисциплінованість (за П. Будзом) слід розглядати через призму понять «громадської дисципліни» та «дисципліни порядку»; підкреслено, що дисциплінована поведінка має першочергове значення, особливо у період військових потрясінь.

Ключові слова: школа; вчитель; навчально-виховний процес; дисциплінована поведінка; П. Будз.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства дедалі більшої актуальності набуває проблема формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, здатної дотримуватися правил пристойної поведінки. Реалізація загальноосвітньою школою Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні потребує пошуку оптимальних форм, методів і засобів виховання, зокрема формування дисциплінованої поведінки. Водночас на виховний процес в умовах загальноосвітньої школи негативно впливають різні фактори мікро-, мезо- та макросередовища. Це знаходить свій прояв у зниженні вихованості учнів.

Сучасну стратегію виховання дітей та молоді затверджено в таких державних документах: Законі України «Про освіту»; Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті; Концепції гуманітарного розвитку України; Державних національних програмах «Освіта» та «Діти України», Конституції України.

Незважаючи на значні досягнення української школи в реалізації механізмів формування дисциплінованої поведінки учнів, проблема недисциплінованості, важковиховуваності, педагогічної занедбаності та девіацій у поведінці учнів залишається досить актуальною. У зв'язку з цим, перед сучасними педагогами, працівниками соціальної сфери постала проблема пошуку шляхів формування дисциплінованості школярів, вирішення якої можливе за умови вивчення та узагальнення педагогічної спадщини прогресивних діячів минулого.

Аналіз історико-педагогічних джерел з проблеми дослідження засвідчив, що питання формування дисциплінованої поведінки школярів в історичній ретроспективі знайшли часткове відображення в працях С. Самаріної [1], Ж. Стельмашук [2], О. Гончарової [3], Н. Демченко [4], О. Довженко, Т. Долгової, С. Коротаєвої, І. Котляр, І. Ненько, В. Смирнова, С. Шмуклер, О. Федорович, Л. Зеленської [5], І. Щоголевої [5] та інших.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на значний доробок вітчизняних науковців, все ж питання формування дисциплінованості школярів у педагогічній спадщині П. Будза не стали предметом спеціального дослідження.

Мета нашої публікації – розкрити погляди галицького педагога П. Будза на зміст, способи формування дисциплінованості учнів з урахуванням особливостей тогочасної системи виховання.

Виклад основного матеріалу. У черговому номері журналу «Українська школа» [6], який виходив у Львові з 1925 р. до 1939 р. та у Кракові з 1942 до 1944 р., з двома трирічними перервами у 1935-1937 рр. та 1939-1942 рр. [7], знаходимо статтю військового діяча, педагога, журналіста [8] Петра Будза (1882-1970) [9] «Як виробити дисципліну у школі?» [10], в якій автор обговорює проблеми дотримання учнями правил поведінки у школі та поза її межами.

За П. Будзом, головним завданням виховання дитини у школі, є «вироблення у вихованців усебічних прикмет характеру, що мали б керувати їх волею й усіма їх поступками як у особистому, так і громадському житті» [10, с. 18]. Найціннішою «прикметою характеру» він вважав дисципліну, на яку спирається усе «життєве діяння вихованої людини». Педагог розглядав особисту дисциплінованість через призму понять «громадської дисципліни» та «дисципліни порядку», які, на його думку, мають

першочергове значення, особливо у період військових потрясінь. «І справді, хто не вправився замолоду слухняно повинуватися наказам, хто не навчився признавати поза собою ніякого авторитету, хто не зрозумів тієї великої правди, що людина, як громадська істота мусить у спільноті й для спільноти жити, той поставить себе поза дужки збірноти, піде в розріз із наказами духа часу та з кінцевими вимогами добра й інтересів власного народу, стане негативною одиницею й не зможе нічого позитивного докинути до будови громадського життя» [10, с. 18].

За визначенням автора, *дисципліна* – це «готовність підкорити власну волю авторитетові», а *шкільна дисципліна* – це готовність учнів виконати всі вимоги шкільних правил й усі розпорядження вчителя, чітко й організоване виконання ними своїх обов'язків, підкорення громадському порядку. Показниками високого рівня дисципліни, на думку дослідника, є розуміння учнями необхідності дотримання її в школі, громадських місцях та в особистій поведінці.

З «виховної» точки зору, П. Будз, поділяє дисципліну на: *«зверхню» (зовнішню) і внутрішню (свідому)*.

«Зверхня» (зовнішня) дисципліна – це виявив беззастережного й відрухового виконання приписів та наказів. У шкільному житті вона застосовується як дієвий засіб для утримання «ладу і порядку» та спонукає до зосередження уваги. Вчителі, пише автор, послуговуються нею «головно під час збірних чинностей учнів, що вимагають збірного скупчення уваги й ритмічного виконання наказаної праці» [10, с. 18]. В першому випадку, продовжує П. Будз, діє заклик, а в другому – наказ. Заклик і наказ – це найкоротші форми доручень, що виголошені відповідною модуляцією голосу, та не дають учням можливості задуматися над потребою чи причиною даного доручення, і спонукають їх беззастережно й безкритично його виконувати. Така слухняність, на думку педагога, зводиться лише до формальності та звичайного учнівського послуху.

Педагогічна практика показує, стверджує автор, що «зверхня» дисципліна вкрай необхідна в шкільному житті, проте «було б хибною обмежитися в школі лише до неї». На його думку, мета школи – виховати повноцінну людину, свідому своїх особистих, громадянських, суспільних, державних і загальнолюдських завдань. Тому школа повинна: 1) «поставити перед учнями високі ідеали добра, краси й загальнолюдської моралі, має виробити в учнів замилювання до праці, обов'язковості, совісності, альтруїзму, громадський і суспільний змісл, культурність і взагалі всі прикмети повної, характерної, життєздатної, творчої людини»; 2) «виробити в учнів почуття особистої, громадянської й національної честі, щоб кожний із них міг сам собі кожночасно з'ясувати, що гідне, а що негідне, та щоб кожний із них зумів перед кожним своїм учинком призадуматися над потребою й доцільністю та способами свого поступування»; 3) «виробити в учнів свідомість відповідальності за їх учинки й поступки та самокритицизм і критицизм у оцінці поведінки товаришів» [10, с. 19-20].

Внутрішня, тобто свідомо дисципліна, на думку П. Будза, відіграє в житті людини надзвичайно важливу роль. На кожному життєвому етапі, на кожному суспільному щаблі, особа «має над собою» певні соціальні «авторитети», яким «мусить підкорятися». До них він відносить: 1) владу; 2) закони, 3) інститут сім'ї; 4) соціальну спільноту; 5) батьківщину і націю. Окрім цього, вказує автор, кожна людина має свій власний, «внутрішній авторитет» («голос совісти»), «що на нього складаються прикмети характеру, переконання, досвід, культура, мораль, виховання, а навіть звички» [10, с. 20]. П. Будз зазначає, що зріла особистість керується якраз найчастіше своїм «власним, спертим на досвіді, внутрішнім авторитетом, який уміє проаналізувати кожну справу з усіма її додатними й від'ємними сторонами та який стає керманічем людської волі» [10, с. 20].

За спостереженням П. Будза, в процесі виховання, зовнішня і внутрішня дисципліни не можуть існувати паралельно або відірвано одна від одної. Вони діють

одночасно, як єдиний чинник, що формує молоду людину. Дисципліна, зауважує дослідник, нерозлучна з «розумовим аналізом» і тому «треба її змалку виробляти вихованням». Школа, якраз і є тією виховною інституцією, яка «має тут велике й вдячне поле до праці» [10, с. 20].

Шкільна дисципліна, зауважує дослідник, є умовою нормальної навчально-виховної діяльності школи. За її відсутності не можна провести на належному рівні ні уроку, ні виховного заходу, ні будь-якої іншої справи. Вона є і засобом виховання школярів, сприяє підвищенню виховної ефективності діяльності учнів, обмеженню їх нерозважливих дій та вчинків.

Важливу роль щодо засвоєння учнями правил поведінки у школі та поза нею, у вихованні почуттів обов'язку і відповідальності відіграє робота вчителя, пише дослідник. «Вчитель-виховник, що зуміє виробити в учнів дисципліну, бачить висліди своєї праці в короткому часі. Учні поправно поводяться в школі й поза школою, є точні й совісні, додержують порядку, виконуючи завдані чинності, цікавляться наукою і виявляють активність підчас шкільних годин. Зростає теж в очах учнів вплив і авторитет учителя й школи. Затісняється товариський зв'язок між учнями, будиться серед них шляхетна солідарність і емуляція, а ціле життя в класовій збірності нагадує життя в гідній і свідомій своїх завдань сім'ї. Здисциплінованість учнів дає згодом змогу розвивати в них громадянські і суспільні чесноти» [10, с. 20].

Показово, що П. Будз виявляв турботу про забезпечення українських шкіл добре підготовленими вчителями, оскільки вважав, що по-перше, саме в школі закладається основний фундамент моральності людини, від якої в значній мірі залежить майбутнє особистості; по-друге, тому, що виконання цих завдань покладається на всіх вчителів, оскільки вони поєднують в собі функції як учителя, так і «виховника».

У цьому контексті, до найбільш дієвих способів формування «внутрішньої» (свідомої) учнівської дисциплінованості він відносить: 1) «особовість» та приклад учителя-виховника; 2) «підготовка вчителя до вибраного звання, тобто опанування речового навчального матеріалу, метод навчання й виховання та знання психіки шкільної дитини»; 3) «шкільна і домашня лектура»; 4) «гутірки і дискусії ведені з учнями на основі подій щоденного шкільного життя»; 5) учнівське самоврядування класу («клясова самоуправа»); 6) співпраця з сім'єю («співпраця з домом»).

«Особовість» та приклад учителя-виховника. «Непохитність характеру, точність і обов'язковість, повага і ввічливість, доброзичливість та заінтересування учнем, справедливість і вирозумілість – ось прикмети особовості вчителя, що зближують учнів до нього і виробляють у них повагу й прив'язання..., а в висліді й послух до нього» [10, с. 20-21]. Учні, вказує автор, є дуже влучними і справедливими в оцінці своїх вчителів. Вони швидко зауважують слабкі сторони своїх педагогів, і тому вчитель мусить бути завжди «неначе вояк на стійці», бо його вихованці пильно стежать за його поведінкою й вчинками не лише у школі, а й поза нею. «Вплив учителя на учнів може бути лише тоді корисний і успішний, коли вчитель імпує учням не тільки своїм знанням, але характером та тактом. І не зі страху перед учителем, але з повного признання й пошани для авторитету його особовості має впливати учнівська слухняність... Він має бути для учнів учителем, опікуном і батьком, справедливим суддею, вимагальним і здисциплінованим громадянином. Його пильність, совісність і точність у сповнюванні вчительських обов'язків мають стати для учнів гідним наслідування авторитетним прикладом, за яким учні намагатимуться виробити в собі аналогічні прикмети, що згодом стануть основою їхнього характеру й особовості» [10, с. 21].

«Підготовка вчителя до вибраного звання, тобто опанування речового навчального матеріалу, метод навчання й виховання та знання психіки шкільної дитини». Учитель – ключова фігура педагогічного процесу, наголошує П. Будз. Його особистий приклад –

могутній фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню з учнями вчитель виховує їх не тільки словом, а й усіма «якостями» своєї особистості. Вплив авторитетного педагога на учнів залишає відбиток на все їхнє життя. Тому, «учні вже від першої появи вчителя в класі пильно йому приглядаються, обсервують його зверхній вигляд, його обличчя й погляд, щоб вичитати з очей, хто і який він?... Йому горе вчителів, що йому не вдасться знайти відповідного підходу до учнів вже при першій зустрічі з ними, бо перше враження завжди найсильніше» – вказує автор [10, с. 21].

На думку П. Будза, позитивні якості вчителя становлять основу його авторитету – визнання учнями його інтелектуальної, моральної сили та переваги. Тому «вчитель, мусить завжди імпонувати учням у класі під кожним поглядом», «мусить бути «всебічно підготований, як під матеріальним, так і під методичним поглядом, мусить намагатися подати учням научний матеріал якнайприступніше та найінтересніше. Бо коли вчитель поведе лекцію самопевно, жваво й цікаво, а при тому приступно, то візьме учнів за серце відразу з місця, відверне їх увагу від своєї особи в користь предмету, а тим часом здобуде для себе таке наставлення, яке учні повинні для вчителя мати. Цілковите заінтересовання учнів лекцією спонукає їх до уваги й гуртової дисципліни» [10, с. 22].

Але не завжди, навіть найкращий педагог, за спостереженнями дослідника, може зацікавити всіх без винятку учнів. На це є об'єктивні причини – у класі можуть бути різні типи дітей – «спосібні й неспосібні, спокійні й рухливі та розтріпані, активні й байдужі та нездарні, пильні й ліниві, обов'язкові й необов'язкові тощо». Це може призвести до «захитання» дисципліни у класі. Але її може спровокувати навіть «затихе, або за голосне говоріння вчителя, втома учнів, відрухи розсіяних, або сонливість лінивих учнів» тощо. Щоб відновити дисципліну, продовжує П. Будз, необхідно правильно визначити та усунути причини такого «захитання». «Нераз вистане притишити голос, нераз треба перервати лекцію в відповідному моменті якимсь іншим коротким заняттям, то знову зосередити погляд на нездисциплінованій одиниці. На деяких учнів діє похвала, заохота або підбадьорення; а інших треба напіднути чи завстидати» [10, с. 22]. Проте, продовжує П. Будз, шкільне життя таке багате й різноманітне, що воно само дає можливість вчителю пізнати причини недисциплінованості учнів та підібрати індивідуальні виховні методи, щоб її усунути. «В цілій природі, – пише автор, – немає двох однакових одиниць, немає й двох однакових людей на світі. Тому й методи виховання мусимо індивідуалізувати. Безперечно, що в шкільному, гуртовому житті індивідуалізування метод досить тяжке, та все таки учитель обов'язаний пізнати психіку кожного учня зокрема й покористуватися супроти кожного з них своєрідною методою» [10, с. 22].

«Шкільна і домашня лектура». На думку П. Будза, найбільше цінного та суто виховного «матеріалу» для вироблення свідомої дисципліни у школярів дає шкільне й домашнє читання («лектура»). «В ній зустрічається учень із ясними і темними характеристиками як додатними й відємними прикладами людської поведінки. Учні, читаючи й обговорюючи під умілим провідом учителя призначену лектуру, глибоко переживають наведені в ній ситуації, проймаються ними, виідеалізують собі героя, обіцяють собі в душі ціле життя його наслідувати і таким чином формують власну особовість» [10, с. 22].

Не менш цінним «матеріалом», для вироблення свідомої дисципліни в учнів, вважає П. Будз, є проведення вчителем виховних «гутірок й дискусій на основі подій щоденного шкільного життя». Під час таких бесід та дискусій, учні повинні, на думку автора, аналізувати свої вчинки та поведінку, для того «щоб самі прийшли до переконання, що причини хиб, недоліків і невдач лежать якраз у нездисциплінованості» і навпаки, «здисципліноване виконання доручень приносить користь і добро для одиниць та класової, чи шкільної збірноти» [10, с. 23]. Ця форма виховної роботи,

вважає дослідник, спрямована передусім на: 1) попередження недисциплінованості школярів; 2) формування у них правильних понять і уявлень про основні аксіоми поведінки, дисципліни, вимог школи та вчителя до особистості школяра; 3) створення атмосфери співпраці, коли б педагоги не керувалися авторитарними методами у взаєминах із дітьми; 4) формування навичок моральної поведінки, оволодіння морально-духовними цінностями тощо.

Учнівське самоврядування класу («клясова самоуправа»). Стратегічною метою класного самоврядування, вважає П. Будз, є формування і розвиток соціально активної особистості з глибоко усвідомленою громадською позицією та підготовка до «громадянського життя». «Клясова самоуправа – це один із засобів, що виробляють в учнів особисті і громадянські чесноти, а спирається вона саме на широко закресленій дисципліні, на гуртовому здисциплінуванні учнівської збірноти» [10, с. 23]. Учнівське самоврядування в класі, говорить він, значно полегшує вчительську працю, оскільки дає можливість розширити діапазон спільної діяльності вчителя та учнів класу, створити спільний простір для творчого пошуку та ініціативи. Проте, вказує дослідник, для того, щоб учнівське самоврядування повноцінно запрацювало, необхідна кропітка, тривала та систематична робота вчителя. Він вважає недоцільним вводити «клясові самоуправи у повному значенні того слова» в народні школи, де «вік дітвори сягає від 7 до 14 року життя». Таку позицію, автор пояснює тією обставиною, що учні народних шкіл, ще не мають чітко виробленої «свідомої дисципліни» в силу вікової незрілості. «Клясові самоуправи можна вводити з успіхом щойно в середній школі, де учні дуже радо організують теж різні самостійні гуртки, як наукові, літературні, аматорські, музичні, спортові й забавові. Такі гуртки можна теж із добрим успіхом вести й у народній школі, але під виключною управою вчителя. Це дає підготовку до дальшого розвою громадянських чеснот» [10, с. 23].

У народній школі, П. Будз пропонує вчителям, передусім «для вироблення свідомої дисципліни в громадянському розумінні», «замість клясових самоуправ», послуговуватися іншою «відповідною метою», а саме: 1) доручати учням чергування («дижури») перед заняттями та на перервах, на прогулянках і під час шкільних свят; 2) чітко розподілити прямі обов'язки серед учнів та призначити відповідальних за певні ділянки роботи у класі («вдержувати порядок, розділювати зшитки співучням, ... вести клясову бібліотеку» тощо). До виконання відповідальної роботи у класі, говорить автор, доцільно залучати найменш дисциплінованих учнів, оскільки в них може пробудитися «віра у власні сили, почування особистого авторитету, пошана для дорученої їм місії, що може не раз вплинути корисно на їх життєву поведінку» [10, с. 23].

«Співпраця з домом». Співпраця батьків і вчителів, вважає автор, є багатофакторним, складним і суперечливим процесом, проте вкрай необхідним для повноцінного виховання дитини, впродовж усіх років її перебування в школі. Батьки і вчителі по-різному залучаються до виховного процесу, в кожного з них є свої переваги та способи впливу на дитину. Перевага сім'ї полягає, на думку дослідника, в емоційному зв'язку батьків з дитиною, а школи – у можливості спостерігати вихованця в природних умовах спілкування з однолітками, у процесі навчання тощо. Проте, як в першому так і в другому випадку, і в батьків і в учителів відсутнє цілісне уявлення про індивідуальні особливості кожної конкретної дитини, що утруднює визначення найбільш прийнятних виховних впливів. Тому, налагодження співпраці між «школою і домом», П. Будз вважає, можливістю мінімізувати ці недоліки та сприяти виправленню обоїпільних помилок і коригування виховних дій в напрямку вироблення навичок свідомої дисципліни. «Годі заперечити, що контакт учителя з батьками роз'яснює дуже часто неодну проблему в ділянці шкільного виховання. Не пізнавши докладно життєвих умовин учнів вдома, вчитель не зможе розгадати як слід їх психіки, а тим самим не зуміє успішно протидіяти різним їх хибам і навикам.

І саме ті хиби і навики буде учитель обговорювати з батьками в напрямі вироблення учнівської дисципліни» [10, с. 24].

Підсумовуючи, автор говорить, що обов'язком вчителя є «вжити всіх заходів, щоб учням зацепити такі прикмети зразкової дисципліни, які вийшли б на користь і їм самим і загалові, серед і для якого вони живуть. А що якраз особиста і гуртова дисциплінованість є творцем людської і народної долі, тому передусім учитель повинен подбати про вироблення такої дисципліни учнів» [10, с. 25].

Висновки. Відповідно до проведеного дослідження доходимо висновку, що П. Будз, чітко сформувавши основні напрями й шляхи удосконалення навчально-виховного процесу, висловив низку ідей щодо формування дисциплінованості учнів шкіл, яка, на його думку, є фундаментом моральності особистості. Серед дієвих способів формування цієї морально-вольової якості він називав: чітке дотримання установлених правил поведінки; особистий приклад учителя; виконання доручень; звернення до виховного аспекту змісту навчальних предметів; учнівське самоврядування; взаємодія із батьками тощо.

Подальшого дослідження потребує ґрунтовне вивчення педагогічної спадщини Петра Будза та осмислення його науково-методичних ідей з метою творчого використання у процесі соціального виховання неповнолітніх.

Список використаної літератури

1. Самаріна С. І. Проблема дисципліни учнів в історії шкільної освіти України (друга половина XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2012. 20 с.
2. Стельмашук Ж. Проблема виховання свідомої дисципліни у педагогічній спадщині Е. І. Монозон. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Випуск 52. С. 197–202.
3. Гончарова О. В. Проблема формування дисциплінованості учнів у вітчизняній педагогічній думці 20–70-х рр. XX століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 2009. 20 с.
4. Демченко Н. М., Самаріна С. І. Проблема методів формування дисципліни учнів у шкільній освіті України: історико-педагогічний контекст *Proceedings of the 1st European Conference on Education and Applied Psychology. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH*. Vienna, 2014. P. 190–195.
5. Зеленська Л. Д., Щоголева І. А. Проблема дисциплінованості школярів у поглядах М. О. Корфа. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 39. С. 108–111.
6. «Українська Школа» // Енциклопедія Українознавства. Словникова частина / За ред. проф. Володимира Кубійовича [репринтне відтворення видання 1955-1984 років]. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 2000. Т. 9. С. 3404.
7. Зубрицький І. Ретроспективний погляд на розвиток педагогічних часописів Східної Галичини 20-30-х рр. XX ст. *Молодь і ринок*. 2017. 4 (147). С. 138–144.
8. Гуцули у Визвольній боротьбі : Спогади січового стрільця Михайла Горбового / Упор. Р. Коваль, Ю. Юзич, П. Арсенич. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», Київ: Історичний клуб «Холодний яр», 2009. Т. 4. С. 173. URL: <https://coollib.com/b/191065> (дата звернення 20.12.2017).
9. Близнюк В., Буц П. Полковник зі старих Кут. URL: <http://nezboryma-naciya.org.ua/show.php?id=84> (дата звернення 20.12.2017).
10. Будз П. Як виробити дисципліну у школі? *Українська школа: Часопис українського вчителства в Генеральній Губернії*. 1943. Р. II. – Ч. 1-3 (7-9). січень-березень. С. 18–25.

Referenses

1. Samarina, S. (2012). The issue of students discipline in the history of school education in Ukraine (second half of the 19th and early 20th Centuries) (PhD dissertation) *Theses*. Zhytomyr: Zhytomyr. state Un-t them. I. Franko (in Ukr.)
2. Stelmashuk, Zh. (2015). The issue of education of conscious discipline in the pedagogical heritage of E. I. Monoszon. (*Psy`xologo-pedagogichni problemy` sil`s`koyi shkoly` (Psychological and pedagogical problems of rural school)*, 52, 197-202 (in Ukr.)
3. Goncharova, O. (2009). The issue of students discipline formation in the national pedagogical thought of the 20-70th of the 20th Century (PhD dissertation) *Theses*. Kharkiv: Khark. nats. ped. Un-t them. G.S. Skovoroda (in Ukr.)

4. Demchenko, N., & Samarina, S. (2014). The issue of methods forming students' discipline in school education in Ukraine: the historical and pedagogical context. Proceedings of the 1st European Conference on Education and Applied Psychology. East West Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 190-195 (in Ukr.)
5. Zelenska, L., & Shchogoleva I. (2011). The issue of schoolchildren discipline in M.O. Korf's opinion. *Pedagogika ta psy`xologiya (Pedagogics and psychology)*, 39, 108-111 (in Ukr.)
6. "Ukrainian School" (2000). *Entsyklopediia Ukrainoznavstva (The Encyclopedia of Ukrainian Studies. Vocabulary part)*, 9, 3404 (in Ukr.)
7. Zubritsky, I. (2017). A retrospective look at the development of pedagogical magazines of East Galicia in the 20th-30-th. Of the 20th Century. *Molod` i ry`nok (Youth and the market)*, 4(147), 138-144 (in Ukr.)
8. Koval, R., Yuzich, Y., & Arsenich, P. (2009). Hutsuls in the Liberation struggle: Memoirs of the Sich Rifleman Mikhaïlo Gorbovy (p. 173). Retrieved 20/12/2017, from <https://coollib.com/b/191065> (in Ukr.)
9. Bliznyuk, V., & Butz, P. Colonel from old Kutly. Retrieved 20/12/2017, from <http://nezborymanaciya.org.ua/show.php?id=84> (in Ukr.)
10. Budz, P. (1943). How to develop discipline at school? *Ukrainska Shkola : Chasopys ukrainskoho vchytelstva v Heneralnii Hubernii (Ukrainian School: A magazine of Ukrainian Teaching in the General Province)*, 1/3(7/9), 18-25 (in Ukr.)

Smerechak L. I.

*Ph.D., Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Correctional Education
Drogobych State Pedagogical University of Ivan Franko, Ukraine*

Zubrytskyi I. Ya.

*Senior Lecturer of the Department of Social Pedagogy and Correctional Education
Drogobych State Pedagogical Ivan Franko University, Ukraine*

**THE ISSUE OF STUDENTS' DISCIPLINED BEHAVIOR FORMATION
IN P. BUDZ'S OPINION**

Introduction. *The article highlights the views of the Galician teacher P. Budz on the content and ways of forming students' discipline, taking into account the peculiarities of the educational system during this time period. It is also outlined the ways of optimization of the process of pupils' education in order to increase the level of discipline among schoolchildren.*

Purpose – *to reveal the views of the Galician teacher P. Budz on the content and ways of forming students' discipline, taking into account the peculiarities of the educational system during this time period.*

Methods. *The authors applied dialectical method which allowed surveying the subject of the research and its related connections; the method of system-structural analysis which allowed highlighting the main directions and the content of students' discipline education at secondary school.*

Results. *It was studied that the most effective ways of students' discipline education in P. Budz's opinion are: personal-professional qualities and the personal example of a teacher, the preparation of the teacher for the lessons, the content of the homework, the cooperation between school and family, the system of extracurricular activities, students' self-government.*

Originality. *The emphasis is placed on the fact that the most valuable feature of human character is the discipline. and the whole life of a well-bred person is based on it. It was stressed that the discipline (according to P. BUDZ) should be considered through the prism of the concepts of "social discipline" and "the discipline of order. It is outlined that disciplined behavior is the top priority, especially during military actions.*

Conclusion. *P. Budz, clearly formulated the main directions and the ways of improving the educational process, and also expressed a number of ideas how to form the discipline of schoolchildren, which is, in his opinion, the basis of the morality of an individual. Among the effective ways of forming this moral quality, he discriminated: strict adherence to the established behavioral rules, a personal example of a teacher, the performance of orders, an appeal to the educational aspect of the educational subjects content, students' self-government, interaction with parents, etc.*

Key words: *school, teacher, educational process, disciplined behavior, P. Budz.*

*Одержано редакцією 27.12.2017 р.
Прийнято до публікації 29.12.2017 р.*